

УДК 811.111: 801.8: 82.09: 81'322.5

Коляса О. В.

КРИТЕРІЇ ВИОКРЕМЛЕННЯ ІГРОВОГО АБСУРДУ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЙОГО ВИВЧЕННЯ У ЛІНГВОПОЕТИЦІ

Стаття присвячена виявленню онтологічних ознак мовного абсурду загалом, та ігрового абсурду як його функціонального різновиду зокрема у сучасній лінгвопоетиці. Визначено критерії виокремлення ігрового абсурду, серед яких ірраціональність, відсутність сенсу, порушення мовної норми, протиріччя, інтенціональність. Окреслено методологічні засади мовного/ігрового абсурду в рамках різних лінгвістичних підходів: психолінгвістичного, лінгвокультурологічного, комунікативно-прагматичного, лінгвокогнітивного, когнітивно-прагматичного та лінгвопоетологічного.

Ключові слова: онтологічні ознаки, мовний/ігровий абсурд, порушення мовної норми, відсутність сенсу, протиріччя, інтенціональність.

Коляса Е. В. Критерии выделения игрового абсурда и методология его исследования в лингвопоэтике. – Статья.

Статья посвящена выявлению онтологических признаков языкового абсурда в целом, и игрового абсурда в частности как его функциональной разновидности в современной лингвопоэтике. Определены критерии выделения игрового абсурда, среди которых иррациональность, отсутствие смысла и нарушение языковой нормы, противоречие, интенциональность. Рассмотрены методологические основы исследования игрового абсурда в ракурсе различных лингвистических подходов: психолингвистического, лингво-культурологического, коммуникативно-прагматического, лингвокогнитивного, когнитивно-прагматического, лингвопоэтологического.

Ключевые слова: онтологические признаки, языковой/игровой абсурд, нарушение языковой нормы, отсутствие смысла, противоречие, интенциональность.

Kolyasa O. V. Criteria of defining game absurd and methodology of its investigation in literary poetics. – Article.

The article deals with ontological features of linguistic absurdity in general and game absurd as its functional subtype in particular in modern poetics. Among basic criteria of game absurd we distinguish irrationality, violation of language norm, nonsense, contradiction, intentionality. It is also focused on the methodological aspect of language/ game absurd from the perspective of different linguistic approaches: psycholinguistic, pragmatic, communicative, cultural, cognitive, poetical.

Key words: ontological features, language/game absurd, violation of language norms, nonsense, contradiction, intentionality.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці особливий інтерес викликають дослідження асистемних явищ у мові та мовленні (Н.Д. Арутюнова [3], Т.В. Булигіна [7], В.Ю. Новікова [20]). Вони так чи інакше порушують певну мовну норму (граматичну, комунікативну, стилістичну) і підпадають під парасольковий термін «абсурдні конструкції/абсурдні елементи» (Ж. Дельоз, Е. Йонеско, Беккет, П. Паві). Останнім часом у науковій літературі на позначення цих мовних явищ вживаються й інші терміни: «мовні аномалії» (Ю.Д. Апресян, Н.Д. Арутюнова), текстові аномалії (Л.В. Короткова), нонсенс (О.В. Падучева, Н.В. Малащук-Вишневіська), «комунікативний шум» (О.О. Селіванова), «мовні (мовленнєві) девіації» (Ф.С. Бацевич) та ін., що призвело до термінологічної плутанини у низці сучасних лінгвістичних праць. У цьому зв'язку обґрунтування поняття мовного абсурду загалом, та ігрового абсурду як його функціонального різновиду зокрема крізь призму сучасної лінгвопоетики набуває особливої актуальності.

Метою статті є виявлення онтологічної природи мовного/ігрового абсурду як лінгвістичного явища, визначення критеріїв виокремлення явищ ігрового абсурду, а також систематизація методологічних підходів до вивчення цих споріднених мовних явищ.

Аналіз численних напрацювань з проблематики абсурду свідчить про те, що це явище тривалий час описувалось з різних позицій. Дослідження

сутності абсурду у хронологічному аспекті дозволило простежити головні методологічні принципи його вивчення у гуманітарних науках. Серед них: *логіко-філософський* (Арістотель, А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер, К. Ясперс), за якого абсурд трактується як відсутність сенсу або порушення законів логіки, *літературознавчий* (Н.М. Демудова, А.Л. Тейлор), що віддзеркалює основну ідею одноіменного літературного напрямку та власне *лінгвістичний* (Н.Д. Арутюнова, Ж.Ж. Лесеркль, Н. Малколм), в рамках якого явище мовного абсурду розглядають, перш за все, як протиставлення понять сенс – нонсенс (М.Л. Ісакова).

Лінгвістичні прояви абсурду часто тлумачать як відступ від мовної норми (Т.В. Булигіна, А.Д. Шмелев, О.Д. Лихачев, К.В. Вороніна, Л.В. Короткова), порушення синтаксичної (деструктуризація) (А.Д. Шмелев, І.Б. Шатуновський, Л.А. Дьоміна, А.І. Полторацький) чи семантичної сполучуваності (десемантизація) (А.С. Кравець), логічну суперечність (Ж. Дельоз, Ю.Д. Апресян) або протиріччя між усталеними нормами (Л.А. Брусенська, В.Ю. Новікова), контрадикторне відображення дійсності (Н.Д. Арутюнова, Н.В. Малащук-Вишневіська). Попри те, що підвалини синтезованого вивчення абсурдистських явищ були закладені ще в часи Античності, коли їх вивчали у руслі співвідношення помилкового і неможливого, сучасна мовознавча наука і дотепер не має досвіду інтегрованого опису ігрового абсурду в контексті

його творення та виокремлення в англійськомовних постмодерністських фантастичних оповіданнях.

Аналітичний огляд теоретичного матеріалу із зазначеної проблематики дозволив дійти висновку про те, що незважаючи на мультидисциплінарний характер цього явища та багатовікове використання терміну у різних гуманітарних науках, поняття абсурду і до теперішнього часу є недостатньо визначеним.

У гносеологічному аспекті можна побачити дві принципово різні позиції щодо розуміння явища абсурду в цілому: раціональну та ірраціональну. Розглянемо їх детальніше.

У рамках *раціональної* традиції (А. Камю, Ж.-П. Сартр, М. Хайдеггер) абсурд тісно пов'язаний з логікою: це те, що суперечить здоровому глузду. Проте тут не йде мова про відсутність сенсу як такого, адже те, що вважається абсурдним у нашому світі, може бути значущим в іншому. З позиції цього напрямку можна стверджувати, що абсурд стоїть за рамками можливостей людського мислення, він виходить за межі розуму і стає тим, що наділене незбагненим для людини сенсом.

З погляду *ірраціоналізму* (Арістотель, Гомер, Розенкранц) абсурд є характеристикою реального світу, незрозумілого і ворожого людині. За такого підходу, абсурд – це зіткнення з протиріччям, якому людина не здатна дати раціональне обґрунтування. За І. Кантом, такі явища не можуть бути структуровані. До них належить інтуїція, почуття, емоції, алогічність, аномальність. Тому зрозумілим видається той факт, що поняття абсурду використовується для критики наукового розуму, безсило перед незбагненністю світу, яку можна досягнути лише через ірраціональне, зокрема через художню свідомість.

Існуючі у лексикографічних словниках дефініції мовного абсурду не відображають, на нашу думку, специфіку цього феномена у повному обсязі, головним чином, через його дифузність. Крім того, мовний абсурд часто ототожнюють з іншими близькими чи суміжними поняттями типу нонсенс, парадокс, оксюморон та ін. З огляду на це доцільним видається систематизація ключових ознак мовного абсурду, що є засадничими і для ігрового абсурду як його функціонального різновиду. З метою обґрунтування нашої позиції репрезентуємо короткий екскурс в історію вивчення категорії абсурдності у сучасній лінгвістиці.

Загальновідомо, що в основі абсурду лежить порівняння або протиріччя, в термінах А. Камю своєрідний «розкол» [13, 242], що виникає між порівнюваними об'єктами. При цьому цікавим є той факт, що абсурд не існує у самих порівнюваних об'єктах, він «народжується» у процесі їх зіткнення.

Згідно зі словниковими дефініціями, під *мовним абсурдом* розуміють певні мовні конструкції, сприйняття яких створює у свідомості реципієнта

ефект абсурдності (М. Esslin, I. Hassan). Таке трактування абсурду є, на нашу думку, занадто розмитим і не розкриває суті досліджуваного мовного феномена. За таких умов мовний абсурд охоплює різноманітний семантичний і функціонально неоднорідний мовний матеріал типу паралогізми, семантичні та прагматичні парадокси, контрверзи, оксюморон, небилиці, нонсенси, адискурсивні й безладні висловлювання, мовні конструкції, в яких тією чи іншою мірою спостерігаються відступи від мовної норми та втрата сенсу.

Визначення мовного абсурду як «алогічної мовної субстанції, що складається з одиниць різних рівнів мови, аномальних стосовно мовної норми» [20, 9], теж до кінця не прояснюють природу і суть цього явища. Очевидним є той факт, що мовний абсурд не зводиться тільки до порушення логіки, а відступ від мовної норми автоматично не призводить до породження абсурду. Тому наведену дефініцію, на нашу думку, важко назвати вичерпною.

Явище мовного абсурду розглядалося у *комунікативно-прагматичному* ракурсі. Вивчалися види порушень текстових конвенцій (А.С. Кравець), комунікативних збоїв та невдач (С.В. Івлєва, Ф.С. Бацевич, О.В. Падучева, А.Н. Смолина), прагматичних аномалій (Н.Д. Арутюнова, Т.В. Булигіна, А.Д. Шмельов), визначалися рівні інтерпретації абсурдного тексту та мовні рівні абсурду (В.Ю. Новікова), особливості аномального тексту (Н.Н. Шаніна), категорії комічного (С.В. Івлєва, Д. Вайс), зразки парадоксальної комунікації (Г.М. Сучкова), прагматичні колізії, що виникають при створенні тексту (Т.В. Радзівєвська). Загалом, трактування мовного абсурду як своєрідних «збоїв, неузгодженостей між компонентами сенсу, порушень лінгвістичних і комунікативних правил його (сенсу) створення» [17, 135] також не відображає, на наш погляд, багатоаспектний характер досліджуваного явища.

Суттєвим внеском у дослідження мовного абсурду стало його трактування у *психолінгвістичному* ключі: у межах категорій осмислене-безглузде (Н.С. Гамалей), крізь призму функціонування значення та формування смислу у свідомості індивіда (А.А. Леонтьєв, Ю.С. Степанов), описувались нестандартні тексти (О.Л. Гвоздева), шизофренічний дискурс (Л.Д. Бугаєва). У *лінгвокультурологічному* аспекті аналізувалася семантика абсурду та взаємодія структур значення і смислу в рамках лінгвокультурних концептів (В.І. Карасик, Н.Н. Лук'янова, Ф. Успенский).

Залучення до проблеми вивчення мовного абсурду *когнітивної парадигми* уможливило виявлення особливих когнітивно-семантичних структур абсурдистської картини світу (С.В. Гусаренко, Н.В. Малащук-Вишневська, М.С. Гравцев, Н.В. Урсул), семантико-когнітивних та функ-

ціональних характеристик текстових аномалій (Л.В. Короткова), паратрактивних конструкцій та їхні різновиди (В.Г. Борботько), семантичну ентропію (С.С. Гусаренко).

У царині *лінгвопоетики* абсурд у художньому тексті інтерпретують як образ, що віддзеркалює реальність, яка виходить за межі здорового глузду, *reductio ad absurdum*, якоїсь ідеї. Найчастіше він виникає на основі ототожнення елементів метафори або її різновидів (оксюморона, гротеску, парадоксу і т.д.). У результаті створюється «еквівалент істини, здатний за певних художніх або історичних умов зарекомендувати себе як абсурд» (В.Я. Задорнова, Г.І. Клімковська).

У річищі *постмодерністської поетики* абсурд розуміють як стратегію побудови постмодерністських абсурдистських текстів (О.А. Бабелюк) [4], що передбачає специфічну нелінійну манеру письма. Наслідком такої настанови вважається фундаментальна для постмодернізму концепція тотального семантичного хаосу (Ю. Кристева) як упевненості в безглузді буття.

Ключовими ознаками мовного абсурду виступають *наявність сенсу*, а не повна відсутність його (на відміну від нонсенсу), *порушення мовної норми, інтенціональність* [9, 270], тобто порушення мовної норми здійснюється усвідомлено і навмисно, а також парадоксальна реалізація ідеї *істинності/хибності* такого сенсу щодо існуючої об'єктивної дійсності. При всьому тому, що абсурд не можна ототожнити з простою безглуздістю, тим не менше, у ньому безглузде є одним з його ціннісних складових, що постійно активізує і різноманітно обіграє ідею істинності/хибності. Таким чином, абсурд – це те, що «існує без значення... те, що не може бути ні істиною, ні брехнею» [10, 32]. Тому абсурд, на наше глибоке переконання, при всьому своєму існуванні без значення, все ж не чужий значенню.

У контексті нашої наукової розвідки ми підтримуємо думку про те, що для системного комплексного вивчення явищ мовного/ігрового абсурду необхідно визначити критерії виокремлення цих мовних явищ, серед яких: *формальний, змістовий (семантичний), ортологічний (нормативний), металінгвістичний та функціональний*.

Згідно з *формальним критерієм* мовна одиниця, яка може бути класифікована як мовний/ігровий абсурд, повинна складатися принаймні з двох семантично значущих одиниць. Абсурд (у тому числі і мовний), як зазначалося вище, виникає тільки у результаті порівняння, яке можливе за наявності двох або більше компонентів та підстави для їх порівняння. Явища мовного/ігрового абсурду мають синтаксичну природу і реалізуються у межах речення, надфразної єдності, текстового фрагмента або тексту. У цьому сенсі оксюморон та конструкції з порушеною семантичною чи

синтаксичною сполучуваністю отримують статус явищ мовного/ігрового абсурду тільки у тому випадку, якщо вони поширюють ідею абсурду через семантичний простір тексту або його фрагментів.

Відповідно до *змістовного критерію* до явищ мовного/ігрового абсурду слід віднести конструкції, семантика яких вступає у протиріччя з концептуальною картиною світу. Відомо, що основні риси концептуальної картини світу як продукту колективної мовної свідомості відображаються у мові. Це веде до створення мовної картини світу, тобто «системи відображених у мовній семантиці образів, що інтерпретують досвід народу, який говорить цією мовою» [12, 224]. Дослідження семантики абсурду дозволяє перейти від статичного вивчення мовної картини світу до вивчення змін, що відбуваються у ній, та опису її динаміки відповідно. У змістовному плані мовний/ігровий абсурд реалізується як анти-сенс, що піддає сумніву істинність знань про світ, зафіксованих у семантичній підсистемі мови. Саме у цьому, на наш погляд, і полягає потужний гносеологічний потенціал ігрового абсурду, який протистоїть традиційному погляду на світ: нове сприйняття світу вимагає існування нової мови. У цьому ключі явище ігрового абсурду проявляється не лише у запереченні/відсутності сенсу, а радше ґрунтується на категоріях *іншого/інакшого*, такого, що неможливо досягнути [11, 37].

Деякі дослідники відводять саме *ортологічному (нормативному)* критерію головну роль для визначення розглянутого явища. Зокрема В.Ю. Новікова пропонує під мовним абсурдом розуміти алогічну мовну субстанцію, представлену одиницями мови різних рівнів, які є аномальними щодо мовної норми [20]. Безперечно, нехтування мовною нормою лежить в основі мовного абсурду, проте далеко не кожен відступ від норми веде до створення мовного абсурду [18]. У контексті нашого дослідження ми поділяємо думку тих науковців, які визначають приналежність ненормативних мовних одиниць до явищ мовного абсурду через ознаку інтенціональності [9, 270]. Іншими словами, порушення мовної норми має бути усвідомленим і вчинятися навмисно, як «свідомо організована нісенітниця» [9, 270]. Більше того, є всі підстави для розмежування абсурдних висловлювань і семантичних аномалій [8, 105]. На наше глибоке переконання, явища мовного/ігрового абсурду відображають глибинні, кардинальні зміни, які відбуваються у сучасній свідомості, зокрема есеїстичність мислення (І.П. Ільїн, М.Н. Епштейн [11], О.А. Бабелюк [4], Л.І. Белехова [5]), яке своєю хаотичністю та різноплановістю намагається охопити часом суперечливі ознаки і властивості предметів. Семантичні аномалії слугують лише порушенням мовної норми.

Під час виокремлення мовного абсурду важливу роль відіграють його *металінгвістичні харак-*

теристики, відповідно до яких до явищ мовного/ігрового абсурду не належать конструкції, які сприймаються як абсурдні через незнання, тобто необхідно зважати на відсутність/нааявність у реципієнта знань про існуючу спеціальну знакову конвенцію.

Із функціональної точки зору мовний/ігровий абсурд вважають категорією дискурсу, оскільки саме порушення дискурсивної обумовленості вживання висловлювання або групи висловлювань призводить до створення абсурдистських конструкцій. Грунтовний аналіз праць з поетики постмодернізму (М.Н. Епштейн, І.П. Ільїн, І.С. Скоропанова, L. McCaffery) дає підстави твердити, що постмодерністський художній текст трактується як «знакова діяльність, робота і гра» (Р. Барт), тобто як безперервний процес конструювання знаків та породження нових, альтернативних смислів. У цьому зв'язку мовний/ігровий абсурд варто, на нашу думку, теж трактувати по-новому: не лише як заперечення смислу, а як своєрідне ризоматичне утворення, як джерело *безперервного породження численних нових смислів*.

Комплексне і системне вивчення природи категорії абсурдності загалом і мовного абсурду зокрема як багатоаспектного явища, уможливив *міждисциплінарний підхід*, який передбачає багатостороннє (засобами різних наук) дослідження одного об'єкта при виділенні у ньому різних предметів аналізу [16, 12]. У контексті нашого дослідження методологія аналізу явищ мовного/ігрового абсурду передбачає поєднання кількох підходів, а саме: *логіко-філософського, психологічного, естетичного, літературознавчого та власне лінгвістичного*. Схарактеризуємо їх детальніше.

Логіко-філософський підхід. Найважливішим змістовним параметром абсурду є його *ірраціональність*. Відмова від властивих раціональності способів пізнання і пояснення дійсності створює передумови для виникнення області абсурдної реальності. Абсурдна реальність (у площині раціональності) повинна практично проявляти себе у протиріччях, що свідчать про обмеженість пізнавальної здатності *ratio*. Як відомо, вчення про фундаментальну роль суперечностей у світі найбільш докладно розвинене у філософії Г. Гегеля. Найбільш поширеними формами протиріч є хибність і неможливість, які також визначають абсурд і абсурдну реальність.

Питання про співвідношення помилкового і неможливого виникло ще в часи Античності. Для Аристотеля «неможливе» не є «хибне»; для розмежування цих понять стає можливим опис методу приведення до абсурду. «Неможливе» (абсурдне) виводиться через «неправдиве»: «Доведення через неможливе відрізняється від прямого доведення тим, що в ньому за істину приймається те, що хочуть заперечити» [2, 23]. Абсурд логічніше буде

розглядати як «неможливе», оману ж – як «хибне». Між цими поняттями давнє розмежування: «Видно, що якщо припустити щось помилкове, але неможливе, то і наслідком такого припущення буде щось помилкове, але неможливе» [2, 148].

Підсумовуючи, можемо зробити висновок, що абсурд пов'язаний з категорією неможливого, висвітлює помилкове через визнання його як істинного. Абсурд є крайнім ступенем внутрішньої (іманентної) суперечливості явища або феномену, характеризується у цьому випадку безглуздістю, неможливістю (і пов'язаною з цим хибністю).

Таким чином, згідно з *логіко-філософським* трактуванням абсурду базовими ознаками цього поняття виступає *ірраціональність, неможливість* (і пов'язана з цим хибність), грубі логічні *протиріччя*, що руйнують сенс феномена (явища).

Психологічний підхід. Абсурд набагато раніше, ніж виявив себе у естетичній якості, був відрефлектований у науковій, насамперед, психологічній традиції. Аналізуючи специфіку сновидіння, у якій З. Фрейд бачив аналогію творчого процесу, учений говорить про «абсурдний характер» сновидінь як про результат того, що фрагменти життєвих вражень (думок) «зіставлені без посередніх переходів» [24]. При «згущенні» і «пересуванні» невід'ємних акцій несвідомого у процесі створення сновидінь життєвий матеріал позбавляється «більшої частини своїх внутрішніх відносин» [24]. У цьому процесі абсурдність є органічною властивістю (або результатом) роботи несвідомого щодо згущення життєвих уявлень. Легка зміна звичного – події чи мови, невелике зміщення – і психологічний механізм конструювання абсурду вступає в дію [24]. Під час обговорення абсурдності сновидінь з'являються такі поняття, як «безглуздий», «осмислений», а поруч – «розумово нормальний» [22].

Психологічний аспект абсурду може бути додатково охарактеризований через категорію випадковості і випадку, на які звертав увагу К. Юнг. Значущість випадковості розглядалася стосовно свідомості архаїчного людини, чия психіка більш груба, глибше занурена у несвідомі процеси, ніж у сучасної людини [25]. Відзначалася схильність психіки архаїчної людини до того типу реакцій, який змістовно характеризує для нас абсурд – до гуртування «випадкових подій» [25, 5]. Отже, абсурд з погляду психології характеризується *психологічною і моральною напругою, випадковістю, безглуздістю*.

Естетичний підхід. На початку 50-х рр. ХХ ст. у театрах Франції почали з'являтися незвичайні вистави, виконання яких було позбавлене елементарної логіки, репліки суперечили одна одній, а зміст, який відтворювався на сцені, був незрозумілий глядачам. Ці незвичні вистави мали і дивну назву – «театр абсурду», або «мистецтво абсурду».

Абсурдисти намагалися ствердити думку, що людина сама винна у своїх нещастях, що вона не варта кращої участі, коли не в змозі і не в силах змінити життя на краще. Автори «театру абсурду» протиставляли своїх героїв суспільству, але не конкретному, яке пригноблювало людину, а суспільству загалом. Основними характеристиками абсурду, які знаходять відображення у творах «театру абсурду» стають *ізольованість, індивідуалізм і замкнутість, безмістовність активних дій, недосяжність мети*.

Літературознавчий підхід. Бажаючи дати назву незвичайним п'єсам, які давно привертали увагу глядачів, англійський критик М. Есслін у 1961 році ввів поняття «театр абсурду». Однак Е. Іонеско вважав термін «театр абсурду» не відповідним і запропонував інший – «театр насмішки». Цікавим є той факт, що ця ідея прийшла до нього під час вивчення англійської мови за самовчителем. Е. Іонеско з подивом виявив, що у звичайних словах прихована безодня абсурду, через який часом розумні і пишномовні фрази повністю втрачають сенс.

Події будь-якої п'єси театру абсурду далекі від реальності і не прагнуть до неї наблизитися. Наймовірне і безглузде може проявлятися як у персонажах, так і в навколишніх предметах чи

явищах. Місце і час дії у таких драматичних творах, як правило, досить складно визначити. Логіки немає ні у вчинках персонажів, ні в їхніх словах. Отож, ключовими рисами творів театру абсурду є *фантастичність, ірраціональність, статичність дій*.

Лінгвістичний підхід. Аналітичний огляд теоретичних джерел з проблематики абсурду дозволяє зробити висновок про те, що сутність усіх мовознавчих концепцій зводиться до ототожнення нонсенсу й абсурду, взаємозамінності абсурду і нонсенсу, протиставлення нонсенсу й абсурду на основі різних ознак.

Таким чином, підсумовуючи вищесказане, можемо зробити висновок, що онтологічними ознаками мовного/ігрового абсурду є *ірраціональність, суперечність, протиріччя* (логіко-філософський підхід); *ізольованість, безмістовність* (естетичний підхід); *випадковість, безглуздість* (психологічний підхід); *ірреальність, фантастичність, буфанадність* (літературознавчий підхід); *відсутність сенсу, порушення норми, протиріччя* (лінгвістичний підхід). Методологія аналізу явищ мовного/ігрового абсурду передбачає поєднання кількох підходів, а саме: логіко-філософського, психологічного, естетичного, літературознавчого та власне лінгвістичного.

Література

1. Апресян Ю.Д. Языковая аномалия и логическое противоречие / Ю.Д. Апресян // *Язык. Поэтика*. – Wrocław : Ossolineum, 1978. – С. 127–151.
2. Аристотель. Сочинения в 4-х т. / Аристотель. – Т. 1–3. – М. : Мысль, 1976.
3. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык (К проблеме языковой «картины мира») / Н.Д. Арутюнова // *Вопросы языкознания*. – 1987. – № 3. – С. 3–19.
4. Бабелюк О.А. Принципы постмодерністського текстотворення / О.А. Бабелюк. – К., Дрогобич, 2009. – 295 с.
5. Беліхова Л.І. Образний простір американської поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. ... докт. філол. наук / Л.І. Беліхова. – К., 2002. – 476 с.
6. Борботько В.Г. Принципы формирования дискурса : От психолінгвистики к лингвосинергетике / В.Г. Борботько. – М., 2006. – 288 с.
7. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Аномалии в тексте : Проблемы интерпретации / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев // *Логический анализ языка : Противоречивость и аномальность текста*. – М. : Наука, 1990. – С. 94–106.
8. Булыгина Т.В., Шмелев А.Д. Языковая концептуализация мира (на материале русской грамматики) / Т.В. Булыгина, А.Д. Шмелев. – М. : Языки русской культуры, 1997. – 574 с.
9. Вайс Д. Абсурд как преддверие смеха / Д. Вайс // *Абсурд и вокруг : сб. статей / отв. ред. О.Д. Буренина*. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – С. 259–272.
10. Делез Ж. Логика смысла / Ж. Делез. – М. : Раритет, 1998. – 480 с.
11. Эпштейн М. Постмодерн в России. Литература и теория. – М., 2000. – С. 37.
12. Иная ментальность / В.И. Карасик, О.Г. Прохвачева, Я.В. Зубкова, Э.В. Грабарова. – М. : Гнозис, 2005. – 352 с.
13. Камю А. Миф о Сизифе. Эссе об абсурде / А. Камю // *Сумерки богов / пер. А.А. Яковлева*. – М. : Политиздат, 198. – С. 222–318.
14. Карасик В.И. Аспекты и характеристики дискурса / И. Карасик // *Аксиологическая лингвистика : Проблемы теории дискурса, стилистики, семантики и грамматики*. – Волгоград, 2002. – С. 3–13.
15. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // *Языковая личность : Институциональный и персональный дискурс*. – Волгоград, 2000. – С. 5–20.
16. Касевич В.Б. Когнитивная лингвистика. В поисках идентичности / В.Б. Касевич. – М. : Языки славянской культуры, 2013. – С. 12.
17. Кравец А.С. Абсурд как нарушение смысла / А.С. Кравец // *Вестник ВГУ. Серия «Гуманитарные науки»*. – 2004. – № 2. – С. 133–178.
18. Кравченко О.В. К вопросу об определении понятия «лингвистический абсурд» / О.В. Кравченко // *Языковая система и речевая деятельность : лингвокультурологический и прагматический аспекты : матер. межд. науч. конф.* – Ростов н/Д : Логос, 2007. – Вып. 1. – С. 87–89.

19. Кравченко О.В. Семиотика абсурда / О.В. Кравченко // Вопросы теории языка и методики преподавания иностранных языков : сб. трудов межд. науч. конф. – Таганрог : ТГПИ, 2007. – С. 107–114.
20. Новикова В.Ю. Понятие абсурда и сложности в его сигнификации / В.Ю. Новикова. – Краснодар : КубГУ, 2001. – 17 с.
21. Русский абсурд : классические истоки и актуальные практики // Современные трансформации российской культуры. – М. : Наука, 2005.
22. Абсурд // Культурология : Энциклопедия : в 2 т. – М. : РОССПЭН, 2007.
23. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры / В.З. Санников. – М. : Языки славянской культуры, 2002. – 552 с.
24. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М.Н. Кожинной. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 696 с.
25. Фрейд З. Деятельность сновидения : О клиническом психоанализе : избр. соч. / З. Фрейд. – М., 1991. – С. 140–168.
26. Юнг К. Проблемы души нашего времени / К. Юнг. – М., 1996. – С. 177.
27. Esslin M. The Theatre of the Absurd / M. Esslin. – Woodstock, New York : Overlook Press, 1961.
28. Hassan I.J., Beckett und die post-moderne Imaginatio / I.J. Hassan // I. Mayer, U. Johnson (Hrsg.) Das Werk von Samuel Beckett : Berliner Colloquium. – Frankfurt : Suhrkamp, 1975. – S. 1–25.